

УДК [130.122 + 248.154] (477)

ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ КОНЦЕПТИ У ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Олександра Шикула

*Львівський державний лісотехнічний університет,
вул. Генерала Чупринки, 103, Львів 79057, Україна*

Розглянуто екзистенційні концепти у творчості Григорія Сковороди: переживання людиною свого «буття у світі», відчай, гріх, самотність, страх, любов, свободу. Відзначено їхню роль у вдосконаленні духовності людини.

Ключові слова: духовна людина, відчай, гріх, страх Божий, любов, самотність, свобода.

Сьогодні дедалі більше усвідомлюють необхідність дослідження тієї частини онтології, яка базується на знанні про окрему людину як про відносно автономний мікрокосм, що має свою індивідуальну екзистенцію. Адже екзистенціал – це те, чого не існує поза людиною, поза світом. Те, що людина приносить у світ разом зі своєю появою в ньому, те, що вона переживає, з чим живе. Саме в цьому аспекті актуальним є дослідження проблеми екзистенційно-життєвих переживань у творчості відомого українського мислителя XVIII століття Григорія Сковороди.

Проблему екзистенційності філософії українського мислителя, попри її важливе місце в загальноєвропейському духовому просторі, в українській науці досліджено недостатньо. Наукові роботи Р. Кіся (стаття «Антропологічна пневматологія Г. Сковороди та європейський духовний контекст»), Л. Ушкалова (книга «Світ українського бароко»), Д. Тетерини («Вибрані твори в V томах. – Том V: Філософія, історія»), а також дотичні до проблеми екзистенціалізму вивчення поетичної творчості Г. Сковороди (праця Б. Криси «Пересотворення світу», розвідка І. Захари «Категорія любові у творчості Григорія Сковороди») дають підстави стверджувати, що цю проблематику українські науковці порушують і вирішують, однак цілісного аналізу питання наразі не представлено.

Мета статті – дослідити основні екзистенційні концепти, які наявні у творах українського мислителя, і з'ясувати їхню роль у плеканні духовності людини.

Говорити про те, що Г. Сковорода був представником філософії екзистенціалізму, некоректно, адже екзистенціалізм як один з головних напрямів філософії належить кінцю XIX – першій половині XX ст. Саме тоді сформульовано основні екзистенціали, які й окреслили філософію людини, філософію життя. Однак цей напрям не міг виникнути на порожньому місці, його коріння сягають глибокої давнини, починаючи від античності. Окремі вияви екзистенційного ставлення до світу можна спостерігати практично в усіх історико-філософських епохах.

Якщо вести мову про українську філософію, то треба зазначити, що однією з її характерних рис є саме екзистенційність. Найяскравіше й найрельєфніше вона

виявилася у творчості Григорія Сковороди. Вся філософія людини пройнята екзистенціалами, першим з яких є переживання людиною свого «буття у світі». Як відомо, висвітлюючи онтологічні проблеми, «мандрівний філософ» зосереджується на вченні про «дві натури» та «три світи».

Це вчення є наскрізь екзистенційним, бо в ньому вже приховано інтригу. Ця онтологія ставить гносеологічні завдання. Адже людині, що є одним зі світів, дуже складно мислити про всесвіт як макрокосм і тим більше про світ символів, яким є Біблія. Ці три світи пов'язані саме з видимою і невидимою натурами, із тілесним світом та світом духовним, із проблемою зовнішньої та внутрішньої краси людини. Інтрига полягала в розумінні того, що є важливішим для людини: зовнішній світ зі своїми спокусами та принадами чи внутрішній зі його істинними глибинами; видима чи невидима натура. Душа й тіло – це «два хлѣба, два домы и двѣ одежды, два рода всего есть, всего есть по двое, // затѣм что есть два человекѣ в человекѣ одном и два отца – небесный и земный, и два миры – первородный и временный, и двѣ натуры – божественная и тѣлесная...» І якщо людина постійно творить себе через пізнання, то повинна дбати й про своє подвійне єство: «Естли строиш дом, строй для обеих существа твоей части – души и тѣла. Естли украшаешь и одѣваешь тѣло, не забывай и сердца» [1, с. 353].

Звичайно, Сковорода віддає першість невидимій природі, внутрішньому світові людини, хоча відзначає, що шлях осягнення й розуміння внутрішнього світу, невидимої природи є надзвичайно важким, він пов'язаний із важкою духовно-практичною діяльністю, із постійними муками творчості. У цих пошуках людина не може відразу розраховувати на успіх. Не знаходячи того, що шукає, вона постійно розчаровується, часто, намагаючись полегшити собі роботу, стає на хибний шлях і замість істини обирає оману. Сковорода закликає не боятися труднощів і постійно настирливо шукати істину, яка дуже часто захована під зовнішньою оболонкою.

На нашу думку, специфіка філософського вчення Григорія Сковороди – у його глибинній гармонійності. Важко відокремити питання віри і богопізнання від суто гносеологічної, етичної проблематики. Найвідоміші твори мислителя ґрунтуються саме на Біблії. За Сковородою, сутність буття – за межами чуттєвої реальності (осягається вірою), розуміння чого мислитель пережив у своєму дусі. Істинна, духовна людина народжується тоді, коли на неї сходить Святий Дух: «Духовный же человек есть свободен. В высоту, в глубину, в широту лѣтает безпределѣно... Над главою его лѣтает седмица божіих птиц: дух вкуса, дух вѣры, дух надежды, дух милосердія, дух совѣта, дух прозрѣнія, дух чистосердія». «Дух духа творит» [2, 44].

Однак було б помилкою вважати, що український філософ нехтує видиму природу, зовнішній світ. Він переконаний, що й зовнішнє може бути важливим для людини, його теж треба шукати й бачити. Видима натура також є творінням Бога і має свою цінність. Екзистенційність пошуку полягає в тому, що у видимій природі будь-якої речі, явища чи людини можуть перебувати і добро, і зло, і прекрасне, і потворне. Одне із завдань мудрої людини – відрізнити зерно від полови, віднайти

істину і красу, а це також вимагає великої праці, постійного розумового напруження.

Головними екзистенціалами, котрі пронизують усю філософію Сковороди, є відчай, гріх, любов і самотність. Саме вони, як засвідчують його твори, чи не найбільше вносять дискомфорт у життя людини, саме вони чи не найбільше пов'язані з неспокоєм і тугою. Таке існування виражає найсуб'єктивніший стан людини, котра справді зацікавлена власним буттям. Для того, щоб людина вийшла з такого стану, має існувати певний об'єкт, тобто те, на що вона мусить вийти, і таким чином позбутися свого неспокою. Тоді людина поверне собі відчуженість і абсурдність буття й осягне сенс свого існування.

Як зазначає Дарина Тетерина [3], і художні, і філософські твори Г. Сковороди засвідчують, що спокій був для мислителя чимось недосяжним, його постійно супроводжує туга. Саме вона приводить Сковороду до сфери натурально-містичних переживань.

У творах мислителя часто бачимо вигуки відчаю:

Ах ти тоска проклятая!

О докучлива печаль!

Гризеш мене ізмлада, як моль одяг,
як ржа сталь.

Ах, скуко, ах ти муко, люта муко! [1, с.77].

Ці переживання, їхні відчуття є, на думку українського філософа, багатогранними. Переживши їх, людина згодом отримує бажаний спокій. Не виходячи за межі християнства, Григорій Сковорода формулює власну філософію людини. Її основний принцип – у пізнанні людини через Бога (і навпаки), а також нерозривний зв'язок людини, світу і Біблії, їхня здатність до взаємного відображення.

Незважаючи на загальний оптимістичний характер, вченню Г. Сковороди властиве відчуття трагедійності цього світу, пов'язане з реальністю існування сил зла. Корінь гріховності – у людині, тому етичний пафос учення спрямовано на моральне вдосконалення особи: наше життя у світі – шлях подолання зла, пошуків істини, відновлення людини, народження її в Богові.

Як слушно зазначає А. Дахній «...згідно із християнським розумінням, із часу гріхопадіння людська природа залишається позбавленою досконалости, спотвореною, порочною. Згрішивши, людина як найвище творіння природи, занурила у гріх всю природу, і від часу гріхопадіння природа є джерелом порочних пристрастей... Навіть немовлята, як на перший погляд недоладно і несправедливо це не звучить, не є безгрішними, тому що є спадкоємцями Адама» [4, с. 78].

Справді, якщо судити з катехитичних та щоденних молитов, можна зробити висновок, що людина приречена на гріх, що сам гріх є, по суті, її атрибутом. Адже фактично в кожній молитві людина перепрошує свого Творця за вчинені і не вчинені, в дійсності і в помислі порушення Закону.

Як людина духовна, Сковорода як ніхто інший розумів, що таке гріх. У творі «Книжечка о чтеніи священного писанія, нареченна Жена Лотова» віднаходимо навіть перелік гріхів, від яких застерігає Біблія і від яких закликає відмовитися

мыслитель: «Когда в божіих книгах читаеш: п'янство, наложничество, кровосмѣшеніе, амурь и подобное. не мѣшкай на содомських сих улицах, но проходи, не задумываясь на них, и на пути грѣшных не стой» [2, с. 47]. Бо, як зазначає далі філософ, Біблія не веде до цих вулиць, а тільки через них веде кожному людину в «горнія страны и чистый край – не в плотскія мудрованія и исходит к вѣчному» [2, с. 47].

Отже, мыслитель не вважає, що гріх закладено в людині під час створення. Тому він говорить, що гріх є «порча самого существа и раззореніе самой душевной исты; грѣх значит заблудить от господа своего, а сіе есть потерять живот и мир сердечный. Грѣх – сам себе яд и казнь» [1, с.376]. Сковорода переконаний, що гріх є результатом вільної діяльності людини, необдуманим і нерозумним переступом Божих заповідей. Усвідомивши і подолавши гріх, людина, на його думку, здатна духовно очиститися і збудувати щасливе життя на землі. Можна припустити, що гріх, на думку філософа, відіграє конструктивну роль. Він є фактором, що приводить до духовної досконалості.

Григорій Сковорода говорить про те, що кожна людина має своє життя, яке залежить від неї самої, від її можливості вибрати шлях добра чи зла, світла чи темряви, істини чи омани. І від неї самої залежить ціле її життя. Однак людина має бути свідомою цього і намагатися йти шляхом добра, шляхом істини й уникати спокус, що постійно чатують на неї в різних обставинах, які часто не залежать від неї самої. У тому й полягає екзистенційність її поведінки, її глибоке переживання гріха, щоб потім виправитися і спрямувати своє життя в надійне русло.

Іноколи гріх виникає як щось несвідоме, неосмислене, власне те, що людина не робить спеціально, і тому Сковорода характеризує його як душевну сліпоту, внутрішню незримість, яку так само потрібно спокутувати. Складається враження, що людина приречена на гріх. Вона повинна постійно звертати увагу на благо, на правду, які дав нам Бог.

В одному з листів до М. Ковалинського український мыслитель зазначає:

Чим більше ти, уникаючи земного, позбудешся гріхів,

Тим ближче споглядатимеш лице божества [2, с. 326].

Тобто людина, яка грішить, ніколи не може побачити Бога. І Сковорода закликає уникати всіх земних спокус, відкинути турботи, «якими живе легковажна чернь», що призводять до гріха і сліпоти душевної. «Що тобі до землі? На ній нема нічого доброго», «...зневажай насолоди» [2, с.326]. Людина повинна жити з метою досягнення справжнього щастя, радості і спокою, які можливі тільки після прожитого чесного, безгрішного земного життя.

Із поняттям гріха тісно пов'язаний ще один екзистенціал – страх. Аналізуючи його, український мыслитель випереджує якоюсь мірою таких філософів-екзистенціалістів, як К'еркегор та Гайдеггер. Сковорода, як істинний християнин, розрізняє рабський, тобто емпіричний страх-боязнь, і невизначений метафізичний страх, страх образити істоту, яку людина найбільше любить. Такий страх, на думку Р. Кіся, є в Сковороди не лише глибинно-екзистенційно, а й онтологічно вкоріненим [5, с.54]. Переживання такого страху не дає змоги втратити фундамента-

ний зв'язок людини з останнім джерелом радості, духовної сили й мудрості, тобто з Богом.

Часто Григорій Сковорода говорить про здатність «в себѣ самом различить честное от недостойного» [1, с. 224]. Тут мислитель має на увазі здатність духовного «розрізнювання», яке можливе радше не так за допомогою знань та відповідного йому аналітичного розуміння, як тієї особливої моральної відповідальності безпосередньо перед Богом, яку означено в Біблії як притаманну тільки віруючій людині внутрішню властивість мати страх Божий (у тому числі «страх» щодо можливої втрати цього глибинного зв'язку із Ним у разі недостойних, гріховних учинків, котрі можуть «розірвати», припинити таке пряме єднання з Богом у душі).

Для християнина цей розрив життя не закінчується смертю, а тільки нею розпочинається. В одному з листів до свого друга М. Ковалинського філософ висловлює саме християнське розуміння смерті. Г. Сковорода говорить про те, що тілесної смерті зовсім не потрібно уникати, і кожен з нас має визнати її єдиним і найнадійнішим виходом з усіх небезпек і нещасть, які є в повсякденному земному житті людини. Смерть переводить нас до реального світу.

Так ставитися до смерті допомагає Бог, мудрість якого передано в Біблії. Смерть видимої природи не є страшною, тілесну смерть не варто оплакувати – принаймні про це нема жодних згадок ні в книгах Святого Письма, ані у творах стародавніх авторів.

Із того, що існує два єства, – невидиме (Боже) і видиме (речовинне), Сковорода робить висновок, що зникнення, загибель будь-чого неможлива. Ніщо не може цілком загинути, воно тільки втрачає свою постать, свій зовнішній вигляд. Поміляється той, вважає філософ, хто думає, що коли розбити черепок, то глечик пропав; коли зруйнувати стіни, то зникне будівля; коли тіло помре, то людини не стане. У те, що людина гине зі смертю тіла, можуть повірити хіба ті, хто віддає першість видимості, плоті, а не невидимій природі, вічному началу – Богові. Насправді ж усе видиме – ідол, тлінне, минуше, темрява і смерть, а невидиме – вічне життя і безкінечне начало, переконує український мислитель.

І, безперечно, для філософа значнішою є смерть духовна, яка є набагато більшим нещастям порівняно з втратою якихось земних благ чи власне тілесного життя [2, с.325]. Подібно до того, як «ищезает стебло при зрѣлости пшеничнаго зерна, а правдивдивѣе сказать – сокрывается в зернѣ» [2, с. 21], так і розпочинається життя після смерті, і тільки воно є справжнє – життя з Богом, життя у Ньому. І тоді «сам господь восхитит сердце твое и преставит от смерти к жизни...» [2, с.39]. Але тут, у земному житті, людина повинна мати зв'язок з Господом, і цей зв'язок повинен відбуватися найперше через любов.

Справжній християнин завжди має відчуття щирої і глибокої любові до Бога. Г. Сковорода стверджує, що істинна християнська любов є джерелом цілого життя, вона людину «заохочивает и куражит» [2, с.403]. Справжня любов до себе – це зростання та накопичення знань і почуттів, самозаміна, яка дає змогу не тільки брати, а й віддавати. Однак Сковорода зазначає, що людина повинна люби-

ти не себе чи собі подібного, але божественну істину в собі і в іншому: «Кто-де прозъл во водах своея тлѣни красоту свою, тот не во внѣшность какою-либо, ни во тлѣнія своего воду, но в самого себе и в самую свою точку влюбится» [1, с. 154].

Вічний союз Бога і людини – це любов, яку філософ визначає як єдність: «Бог, любовь и соединеніе – все то одно» [1, с. 204]. Адже в любові – сутність християнського Бога і одночасно головна заповідь кожної людини. При цьому, як відомо, йдеться про жертвну, «всепокриваючу» і невмотивовану любов до «ближнього» – не до «близького» (родича чи людини, до якої відчуваємо особисту прихильність), не до «свого», а до того, хто випадково опиниться близько, і особливо до ворога. Адже без любові душа мертва, тільки вона оживляє існування людей. Розгортаючи образ божественної любові, Сковорода звертається до концепту саду, стверджуючи, що ця любов «подобна прекрасному саду, тихих вѣтров, сладкодышущих цвѣтов и утѣхи исполненному, в котором процвѣтает древо нетлѣнных жизни» [1, с.153], тобто раю.

Любов – це основний екзистенціал людського буття, який окреслює найглибше відчуття повноти особистісного буття й переживання цілісності у з'єднанні з іншою особистістю та світом. Саме в любові найбільшою мірою виявляється принципова відкритість буття людини, що знаменує вихід за межі буденних і граничних ситуацій.

Любов – початок, середина, кінець, альфа і омега, що дає всьому основу, усе творить і зберігає. «Разве не любовь все скрепляет, строит, создает, подобно тому как вражда разрушает?» [2, с.225]. Отже, у категорії любові Г. Сковорода заклад ідею пізнання всього суцього. Ця любов висока і чиста, породжена мудрістю. Сковорода протиставляє її любові вульгарній, неправдивій, породженій з тлінних предметів. Як існує дві людини, внутрішня і зовнішня, так і любов буває істинна і неправдива. І тільки істинна любов об'єднує людину зовнішню і внутрішню. Вона розливається по світу, і з нею зовнішній світ зникає, оживлюючи людську душу й об'єднуючи її з Богом [6]. У цьому розрізненні неправдивої й істинної любові можна побачити протиставлення світла і темряви, зовнішнього і внутрішнього, тлінного і вічного. Бо якщо не буде любові духовної, то неможливим є злиття божественного і людського.

Християнська любов завжди пов'язана з відчуттям страху Божого. Як зазначено вище, цей страх – страх метафізичний, екзистенційний. Це не означає, що людина повинна боятися Бога чи Його покарання. Це, радше, має бути онтологічна боязнь втрати – втрати Божого милосердя, Божої любові і благодаті.

Про страх Божий Г. Сковорода говорить словами Ісуса, сина Сирахова, називаючи страх даром від Бога, вінцем раювання і мудрості. Адже мудро жити (а не лише бути «мудрим» у знанні та пізнанні) – означає, насамперед, ухилятися від усякого зла (посідаючи внутрішньо ту найвищу міру відповідальності перед Богом, яку в Біблії й названо страхом Божим). Страх Божий – це «верх и цвѣт счастья» [2, с.415], або дух Божий в людині. Боячись Бога, людина любить Його і уповає на Нього. Ті, що пізнали, що таке страх Божий, відчули, що корінь його

гіркий, але плоди солодкі. Цей страх чистий, а не «безбожничій» і рабський, що живе тільки в недосконалих людях. Одні з них ведуть безперервну війну «проти Божієго стана». Інші ж визнають Бога, але смертельно його бояться, вважаючи його якимось мучителем, але не батьком. Їхній страх перед Богом – це лицемірство і суєта [7]. Бог цих людей «не веселит, но мучит, не ублажає, но погубляє, не живот душъ, но смерть люта» [2, с.416]. Філософ запевнює людину, що вона має не боятися Бога, а зуміти прийняти його, сягнувши в душі неземних висот. Тоді все стає легким, радісним, потрібним.

Тому страх Божий є не лише духовим екзистенціалом життя християнина, а й джерелом особливої духовної радості. «Страх Господень возвеселит сердце и даст веселіе, и радость, и долгоденствіе» [1, с.224]. Саме страх Божий, що гарантує сталість прямого зв'язку з Богом (як сталість безпосередньої відповідальності перед Ним), дає водночас і постійний доступ до інших рясних та щедротних Божих даянь радості: радості постійно бути в Його присутності, радості послуговуватися Його опікою і т. д. Як слушно зазначає Р. Кісь, для Григорія Сковороди внутрішній досвід страху Божого, як духовний та моральний гарант мудрого життя, був водночас шляхом внутрішнього уподібнювання Христові в самім повсякденнім житті – шляхом впровадження *vita practica* [5, с.55].

Мислитель закликав до усамітнення задля пізнання й розуміння свого внутрішнього, невидимого світу, відкинувши при цьому всі принади зовнішності, тілесності, «суєти мирської». Тому в напруженості внутрішньої боротьби відкидає саму ідею зовнішнього життєвого самовизначення. Він не хоче стати ченцем, він ставить перед собою завдання – створити собі самому таке становище в житті, яке б відповідало йому, тобто зробитися творцем свого життя, покласти основою свого зовнішнього самовизначення внутрішнє. Його настрої читаємо в пісні:

Залиши, о духу мій, скоро всі земні міста!

Взійди, духу мій, на гори, де правда живе свята! [1, с.61].

Український філософ намагається створити світовідчуття, яке, хоч і закорінене в екзистенціалізмі, усе ж відрізняється від нього тим, що намагається, попри все, нести життєстверджувальне начало. Причому Григорій Сковорода не відкидає трагізму буття, але він привносить у людські дії та вчинки сенс, мету, якої хоч і не завжди можна досягти, однак прагнути до якої потрібно. У притчі про людину і птаха викладено співвіднесення людських бажань з їхніми можливостями. Людина приходять у сад і ловить птахів, але це їй не вдається. «Не печалься з того, – каже птах людині. – Бо коли б ти зловив мене, то чи міг би приходити в цей сад?» Сад тоді умер би для неї. Умер би й птах... Саме тут важливим постає процес пізнання і самопізнання власних можливостей, який проходить не безболісно. Адже непросто усвідомлювати себе однією «з тих комашок, які бабраються у своєму мікросвіті», як і непросто носити в собі вічну невдоволеність, відчуваючи дисонанс між тим, що ми хочемо, і тим, що можемо.

Тоді, можливо, не варто постійно до чогось прагнути, що нам не вдається? Може, набагато простіше буде підкоритися плинові подій і часу, спробувати все ж таки вловити свого птаха? Але Сковорода добре розуміє, що в такому разі втрачається сенс життя кожного з нас, навіть якщо цей зміст видається нам абсурдним. Кожен наш прожитий день – це щось нове, неповторне. Новий день, зрештою, теж мине, але ми все ж таки продовжуємо своє існування, бо такий закон життя. Бо інакше не можна. Тобто, крім відчуття беззмістовності, абсурду, є ще й інше: вічна, незмінна енергія безмежного й безконечного творення – це той абсурд, який і є основою нашого духовного «я».

Для Сковороди пошук самотності, прагнення до самотності – це тільки засіб та одна з передумов для безперешкодної повноти духовного єднання з початками буття. Водночас філософ був далеким від келійно-монастирського ідеалу духового усамітнення чи навіть від якогось вибудовування всередині себе, так би мовити, внутрішнього монастиря. Саме тому свободу (чи то вольність) мислитель розуміє як внутрішню духовну свободу, як духовне визволення від світських сітей спокус, гріха та мирської неправди і – таким чином – осягання вільного доступу до прямого єднання з божественним джерелом правдивої духовної свободи. Бо тільки «духовный же человек есть свободен» [2, с.44].

Самотність, як в принципі небажаний для людини стан, постійно її супроводжує, не дає бажаного спокою. Людина завжди намагається вийти з цього стану, бо добре почувається в спільноті. Саме самотність викликає в людини той самий страх – боязнь залишитися самому, а ще важче – залишитися один на один із собою, своєю совістю, думками. І тільки любов, справжня, чиста, християнська любов є панацеєю від усіх душевних і духовних слабкостей людини.

Одним із вагомих екзистенціалів у творах Сковороди є свобода. Адже людина завжди прагне її досягнути, але ніколи не може її усвідомити чи дати їй чітке й зрозуміле визначення. Людині легше пережити цей невизначений стан, не пов'язуючи його з вибором чи відповідальністю. Бо рідко хто не боїться відповідальності, котра пов'язана з майбутніми орієнтирами життя, його подальшою долею.

Свобода вибору тоді буде реальною, коли буде порівняння реальних можливостей і вибір реальної мети: «Не проси дождя, по пословицѣ, проси урожаю: бывает, что и дождь вредит плодоносію» [1, с.419]. Тут ідеться про те, що людина часто може просити і чекати те, що не завжди їй потрібно. Це відбувається через недостатність самоусвідомлення й самовизначення. Адже свобода неможлива без усвідомлення наслідків прийнятого рішення: «Куда забѣжит твоя необузданность? Зачем хватаешься за должность, не вѣдая, будеш ли в ней щасливым? ... Кто может подписаться, что хорошая сія пища будет в пользу твоего желудка?» [1, с.418].

Сковорода робить акцент на індивідуалістичній свободі, саме на внутрішній духовній свободі, котра провадить до духовного визволення від непогрібних людині спокус і зла навколишнього світу. Це він вважає основним у житті. Саме таку людину світ ніколи не зможе «спіймати». Сковорода добре розумів, як важко уни-

кнуті спокус світського оточення, котре панує і вимагає матеріального збагачення за будь-яку ціну. Він бачив, як часом важко переживає людина, котрій потрібно вибирати між тим, що для неї добре і приємне, але не бажане для вдосконалення її духовності, і тим, що є незручним і інколи неприємним, але потрібним їй. Філософ розуміє, якою глибокою деколи може бути прірва між видимим і невидимим світами. Але він знає, що розумна людина повинна скористатися своєю волею і діяти на благо самій собі.

Особливо важливою для людини є свобода волі тоді, коли вона має визначитися зі своїм покликанням, зі своєю «сродною» працею. З одного боку, це начебто легко зробити, адже кожна людина рано чи пізно зрозуміє, що є її призначенням. З другого – як важко позбутися своїх мрій, котрі часто можуть бути і необґрунтованими, а інколи й незрозумілими.

Сковорода переконаний, що людина стане свobodною тільки тоді, коли не буде ні від кого залежною. Отже, людина має перестати бути такою, як усі, тобто саме тоді вона залишиться особистістю. Згодом до такої самої думки дійде французький філософ-екзистенціаліст Жан-Поль Сартр. Однак у Сковороди філософія життя оптимістичніша. Український мислитель закликав до боротьби за кращий світ у собі самому, бо саме від досягнення внутрішньої духовної свободи людини залежить мир та гармонія із зовнішнім світом.

-
1. Сковорода Г. С. Повне зібрання творів: У 2-х т. – К., 1972. – Т. 1. – 531 с.
 2. Сковорода Г. С. Повне зібрання творів: У 2-х т. – К., 1972. – Т. 2. – 574 с.
 3. Тетерина Дарина. Вибрані твори в V томах. – Том V: Філософія, історія. – К., 2003. – 256 с.
 4. Дахній А. Й. Становлення людської екзистенції у творчості Сьорена К'єркегора: від естетизму до релігійності // Преображення. Альманах християнської думки. – Випуск 1. – Львів, 2003. – С. 78 – 90.
 5. Кісь Р. Антропологічна пневматологія Г. Сковороди та європейський контекст // Преображення. Альманах християнської думки. – Випуск 1. – Львів, 2003. – С. 44 – 78.
 6. Захара І. С. Категорія любові у творчості Григорія Сковороди // Спадщина Григорія Сковороди і сучасність. – Львів, 1996. – С. 50 – 56.
 7. Крива Б. Пересотворення світу. Українська поезія XVII – XVIII століть. – Львів, 1997. – 215 с.
 8. Софронова Л. А. Три мира Григорія Сковороди. – М., 2002. – 464 с.

THE EXISTENTIAL CONCEPTS IN THE WORKS OF H. SKOVORODA

Oleksandra Shykula

*Ukrainian State University of Technology of Forest, Department of Political Sciences,
Gen. Chuprynka Str., 103, L'viv 79602, Ukraine*

This article tackles existential concepts: man experience of his being in the world, despair, sin, solitude, fear, love, freedom. There marked here Their role in perfection of spirituality of a person in the works of H. Skovoroda is considered in the article.

Key words: spiritual human, despair, sin, fear, love, solitude, freedom.

Стаття надійшла до редколегії 10. 01. 2005

Прийнята до друку 10. 02. 2005